

**Journalistiek als wapen tegen
desinformatie en nepnieuws**

Inhoudsopgave

Inhoud

1. Toelichting voor docenten	3
2. Vormen van nepnieuws	4
3. Beeldbewerking	6
4. Democratie en nieuws	7
5. Journalistiek en nieuwsmedia als wapen tegen desinformatie	9
6. Journalistieke werkwijze	11
7. Dynamiek van nieuws	13
8. Framing en spindoctors	14
9. Nepnieuws herkennen	16
10. Maak zelf nepnieuws met DROG	18
11. Activiteiten, stellingen en vragen	20
Bijlage 1 Checklist nepnieuws	22
Bijlage 2 Journalistieke werkwijze	24

Journalistiek als wapen tegen desinformatie en nepnieuws is een uitgave van Nieuws in de klas. De opdrachten zijn bestemd voor scholieren in het voortgezet onderwijs.

© Nieuws in de klas, Amsterdam

Uitgave januari 2019

Samenstelling en redactie: Janneke van Wijk

Hoofdredactie: Chris van Hall

Eindredactie: Chris van Hall

Nieuws in de klas

Postbus 12040

1100 AA Amsterdam

t: 020-4309190

e: info@nieuwsindeklas.nl

w: www.nieuwsindeklas.nl

Het kopiëren van delen ten behoeve van het gebruik door leerlingen is onbeperkt toegestaan. Het kopiëren van enig onderdeel ten behoeve van elk ander gebruik is alleen toegestaan na schriftelijk verkregen toestemming van de uitgever.

1. Toelichting voor docenten

Deze lesbundel over journalistiek, desinformatie en nepnieuws is geschikt voor het voortgezet onderwijs. De leerlingen weten na afloop wat nepnieuws is, kunnen verschillende verschijningsvormen benoemen en weten wat de functies zijn van journalistiek. Ze leren strategieën om nepnieuws te herkennen. Daarnaast zijn leerlingen in staat om een eigen nieuwsproductie te maken met de nieuwstool. Tenslotte hebben leerlingen nagedacht over hun eigen inbreng in het verspreiden van nepnieuws.

Gebruik nieuwsmedia

Om de opdrachten te kunnen maken, zijn actuele nieuwsmedia onmisbaar. De lesuitgave is dan ook niet compleet zonder actuele berichtgeving. We raden u aan gebruik te maken van actuele nieuwsmedia in de klas. Nieuws in de klas stelt dag- en weekbladen digitaal en op papier kosteloos beschikbaar voor het onderwijs. U vraagt hiervoor de Nieuwsservice* aan, zodat de leerlingen het nieuws kunnen volgen en de berichtgeving kunnen vergelijken en bespreken.

U kunt op drie manieren gebruikmaken van de Nieuwsservice van Nieuws in de klas:

- [Nieuwsservice voor docenten](#)¹: U ontvangt twee weken lang twee exemplaren per dag van één of meerdere dag- en weekbladen naar keuze op school of bij u thuis
- [Nieuwsservice voor leerlingen](#)²: Alle leerlingen ontvangen twee weken lang één exemplaar van een nieuwstitel van uw keuze op hun thuisadres. U bepaalt welke leerling welke titel ontvangt en wanneer
- [Nieuwsservice Digitaal](#)³: Met de Nieuwsservice Digitaal krijgen docenten en leerlingen toegang tot de digitale edities van nieuwstitels. Afhankelijk van de titel verloopt toegang via Blendle of direct via de nieuwstitel. Docenten en leerlingen kunnen kosteloos tweemaal per jaar, vier weken toegang krijgen per nieuwstitel.

* Zie voor de voorwaarden: <https://www.nieuwsindeklas.nl/onze-diensten/>

Let op dat bij het aanvragen van de Bezorgdienst een verwerkingstijd van minimaal één week gehanteerd wordt. Bij het gebruik van de Nieuwsservice Digitaal via Blendle heeft u per ommekeer toegang.

Over Nieuws in de klas

Nieuws in de klas biedt docenten en leerkrachten in het primair en voortgezet onderwijs de mogelijkheid nieuwsmedia, zowel op papier als digitaal, in te zetten als lesinstrument ter bevordering van taalvaardigheid, mediawijsheid en burgerschap. Nieuws in de klas is het educatieplatform van NDP Nieuwsmedia, de brancheorganisatie voor nieuwsbedrijven. Zie een [overzicht van alle titels die aangesloten zijn](#)⁴ bij Nieuws in de klas.

¹ <https://www.nieuwsindeklas.nl/onze-diensten/nieuwsservice-docenten/>

² <https://www.nieuwsindeklas.nl/onze-diensten/nieuwsservice-leerlingen/>

³ <https://www.nieuwsindeklas.nl/onze-diensten/nieuwsservice-digitaal/>

⁴ <https://www.nieuwsindeklas.nl/onze-diensten/overzicht-nieuwstitels/>

2. Vormen van nepnieuws

Via veel verschillende media informeren burgers zich over de wereld om hen heen. In een democratie zijn nieuwsmedia onmisbaar. Dankzij nieuws en journalistiek zijn burgers geïnformeerd en worden bestuurders gecontroleerd. Nieuwsmedia bepalen voor een groot deel wat we van de wereld te weten komen, hoe we over de wereld denken. Het beïnvloedt het beeld dat we van anderen en van onszelf hebben. Nieuws vind je overal. Maar wanneer weet je wanneer nieuws betrouwbaar is? En wat wordt bedoeld met nepnieuws? Sinds nepnieuws mogelijk de Amerikaanse verkiezingen zouden hebben beïnvloed wordt er veel over geschreven.

Er zijn veel verschillende vormen van nepnieuws en desinformatie. Een leugen om bestwil, een verdraaid feitje of een grappig verhaal dat niet helemaal waar blijkt te zijn.

Opdracht 1 a. Er zijn veel verschillende vormen van nepnieuws. Zoek van de begrippen in onderstaand schema de betekenis op en noteer ze. Vermeld ook de bron waar je het gevonden hebt.

Opdracht 1 b. Zet in het schema achter minimaal drie van de begrippen een mogelijke reden waarom het geproduceerd kan zijn. En leg uit.

Waarom wordt desinformatie verspreid?

Er kunnen veel verschillende redenen zijn voor het ontstaan van nepnieuws en desinformatie. Nepnieuws kan bedoeld zijn als grap. Bijvoorbeeld om op een ludieke manier aandacht te vragen voor een onderwerp. Met spraakmakend nepnieuws kan geld worden verdiend door voor de advertenties veel clicks te genereren. Daarnaast kan desinformatie een bewuste leugen of verdraaiing van de feiten zijn om de publieke opinie te beïnvloeden. Ook kan het doel zijn om verwarring te zaaien zodat ook de echte bronnen ongeloofwaardig overkomen.

De journalistiek biedt een tegenwicht.

Journalisten werken volgens de journalistieke werkwijze en kunnen daarmee nepnieuws tegen gaan. Ze gebruiken meerdere bronnen en controleren die, benaderen een nieuwsfeit vanuit verschillende perspectieven en passen hoor en wederhoor toe. Maar zij kunnen ook fouten maken. Bijvoorbeeld als iets verkeerd is begrepen of niet goed gecontroleerd.

Term	Betekenis	Bronvermelding	Reden
Canard			
Clickbait			
Desinformatie			
Parodie			
Propaganda			
Misinformatie			
Hoax			

Er valt een onderscheid te maken tussen bewust nepnieuws of nepnieuws dat per ongeluk is geproduceerd. Expres geproduceerd nepnieuws wordt desinformatie genoemd. Nieuws dat per ongeluk een fout bevat noemt men misinformatie. Misinformatie kan worden rechtgezet met een rectificatie (een bericht waarin verkeerde informatie gecorrigeerd wordt).

Opdracht 1 c.

Welke van de begrippen in het schema vallen onder de categorie misinformatie?

.....

Opdracht 2 a.

Ga naar www.speld.nl en kies een satirisch nieuwsbericht. Hoe weet je dat het hier om satire gaat?

Bronvermelding:

Schema 1

Medium	Titel bericht	Naam auteur	Datum
www.speld.nl			
kenmerken			
.....			
.....			
.....			
.....			

Opdracht 2 b.

Verzamel in de nieuwstitels drie berichten die hetzelfde onderwerp hebben als het bericht uit de Speld. Noteer de verschillende bronnen in onderstaand schema. Noteer de naam van het artikel en de naam van de auteur.

Artikel Speld	Onderwerp	Naam nieuwstitel	Artikel nieuwstitel

3. Beeldbewerking

Het gebruiken van valse informatie en nepnieuws heeft altijd bestaan. In het voorbeeld hiernaast zie je een foto die is bewerkt nadat de volkscommissaris van binnenlandse zaken Yezhov (persoon rechts op foto) in ongenade was gevallen van dictator Jozef Stalin van Rusland (midden). Eerst was hij een belangrijke man voor Stalin en later wilde Stalin juist niets meer van hem weten.

Opdracht 1 a.

Zoek in de nieuwstitels een foto en omcirkel een deel dat grote impact heeft op de inhoud van de foto en je zou kunnen bewerken.

Opdracht 1 b.

Omschrijf hieronder welke aanpassing je zou willen doen (in opdracht 1a) en hoe de boodschap van de foto verandert door het bewerken van de foto.

Aanpassing in foto :

.....

Verandering van de boodschap van de foto:

.....
 .....
 .....
 .....

*Foto: Origineel en bewerkte foto van Stalin en Yezhov.
 Public domain via Wikimedia Commons*

De technologie gaat snel vooruit. Ook video's kunnen steeds eenvoudiger bewerkt worden. Deep fake is de technologie waarmee video's aangepast worden met kunstmatige intelligentie. Het onderscheid tussen echt en nep is nauwelijks te maken. Bekijk de video over deep fake op <https://www.ad.nl>⁵

Video over deep fake op AD.nl

Opdracht 2.

Noem twee mogelijke gevolgen voor de journalistiek als deze technologie voor iedereen beschikbaar komt.

1.
.....
2.
.....

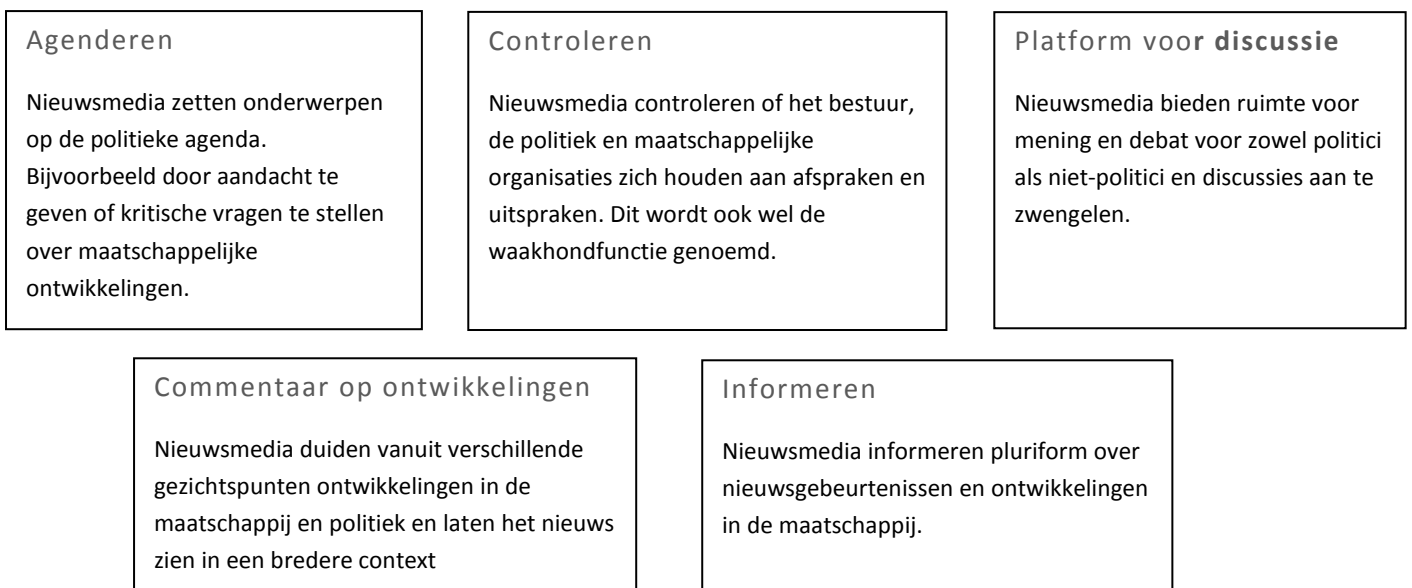
⁵ <https://www.ad.nl/video/kanalen/buitenlands-nieuws~c401/series/snel-nieuws~s921/vanaf-nu-kan-elke-video-nep-zijn-3~p26170>

4. Democratie en nieuws

Journalistiek en betrouwbare nieuwsmedia zijn onmisbaar in een democratie. Ze informeren over de maatschappelijke onderwerpen en stellen misstanden aan de kaak. Journalisten controleren autoriteiten of ze woord houden.

Het basisprincipe van Westerse democratieën is dat regering, parlement en rechtspraak gescheiden zijn. Deze drie machten zijn onafhankelijk van elkaar, ze houden elkaar in evenwicht. Ze moeten ook door burgers gecontroleerd kunnen worden. De journalistiek wordt wel de 4^e macht (soms 5^e) genoemd, als aanvulling op de trias politica en ook luis in de pels. De vrijheid van meningsuiting en persvrijheid ⁶ staan dan ook allebei in de Nederlandse grondwet.

Hieronder staan de functies van de nieuwsmedia.

Opdracht 1 a.

Wat wordt bedoeld met 'Luis in de pels'?

.....
 .....

Opdracht 1b.

Bij welke functie hoort de rol van de 'Luis in de pels'?

.....
 .....

⁶ Uitgebreid lesmateriaal over Persvrijheid en Vrijheid van Meningsuiting is beschikbaar op: <https://www.nieuwsindeklas.nl/lesmateriaal/lespakket/lesmateriaal-persvrijheid/>

Opdracht 1 c.

Geef aan binnen welke functie de onderstaande artikelen geplaatst kunnen worden:

Een bericht over een aanslag in het buitenland	
Een artikel waarin corruptie onder ambtenaren wordt onderzocht	
Een ingezonden brief	
Een bericht over beperkt aantal medewerkers in de kinderopvang	
Een artikel waarin de hoofdredacteur onderbouwt waarom hij tegen privatiseringen is	

Opdracht 2 a.

Wat is het belangrijkste verschil tussen een informerend artikel en een commentaar of opinieartikel?

.....
.....

Opdracht 2 b.

Zoek in een nieuwstitel een voorbeeld van een informerend artikel en een opinieartikel.

Bron	Nieuwstitel	Titel bericht	Naam auteur	Datum
Informerend artikel				
Opinieartikel				

Afhankelijk van het soort artikel kunnen meningen in berichtgeving voorkomen. Feiten kun je controleren of ze waar zijn of juist niet. En voor meningen geldt dat je het er mee eens kunt zijn of juist niet.

Opdracht 3 a.

Blader door een nieuwstitel en onderstreep vier meningen.

Opdracht 3 b.

Blader door een nieuwstitel en onderstreep vier feiten.

Opdracht 3 c.

Kun je een mening vinden die er in eerste instantie uitziet als een feit?

Noteer de mening hieronder en leg uit waarom je het als een feit en als een mening kan lezen.

Mening: .....

Uitleg: .....

.....

.....

5. Journalistiek en nieuwsmedia als wapen tegen desinformatie

De journalistiek is één van de pijlers voor een goedwerkende democratie. Onafhankelijke en pluriforme nieuwsmedia zijn onmisbaar in onze samenleving. Door de digitalisering zijn de mogelijkheden om nepberichten te produceren en verspreiden toegenomen.

Het Commissariaat van de Media en de ACM (Autoriteit Consument en Markt) hebben een onderzoek gedaan naar nepnieuws. De [belangrijkste conclusie](#)⁷ is dat de impact van nepnieuws in Nederland beperkt is. Ze concluderen in hun [rapport](#)⁸ dat Nederland een sterk mediastelsel heeft, met een breed en pluriform aanbod dat goed wordt benut door de consument. ‘Nepnieuws krijgt daardoor weinig kans, of wordt snel opgemerkt’. Het is wel belangrijk om alert te blijven. Ze adviseren onder andere om mediawijsheid te vergroten. Mediawijze burgers zijn beter in staat nepnieuws te herkennen en ongewenste beïnvloeding te voorkomen.

Een sterk mediastelsel is een breed en pluriform (nieuws)medialandschap waarin journalistiek van onafhankelijke nieuwsmedia wordt benut door (mediawijze) burgers.

Opdracht 1 a.

Wat is pluriformiteit?

.....

Opdracht 1 b.

Als het bestel pluriform is maar je gebruikt het niet, kun je een beperkt beeld van de werkelijkheid krijgen. Het is belangrijk dat je jezelf breed informeert. Een overzicht van nieuwstitels vind je op <https://www.nieuwsindeklas.nl/onze-diensten/overzicht-nieuwstitels/>.

Welke titels herken je?

.....
.....
.....
.....

Opdracht 2 b.

Noem drie nieuwstitels en geef aan waarmee ze zich onderscheiden (hoe ze van elkaar verschillen). Bijvoorbeeld op doelgroep, identiteit, regio of type nieuws dat ze brengen.

1.

.....

2.

.....

3.

.....

⁷ <https://www.ndpnieuwsmedia.nl/2018/07/26/toezichthouders-impact-van-nepnieuws-in-nederland-beperkt/>

⁸ <http://www.cvdM.nl/wp-content/uploads/2018/07/Rapport-Nepnieuws-en-digitalisering-CvdM-ACM.pdf>

Opdracht 3

Luister naar dit fragment op www.bnr.nl⁹ en beantwoord de vragen.

Opdracht 3 a.

In welk land maakt men zich het meest zorgen over nepnieuws?

.....

Opdracht 3 b.

Hoe is dat voor mensen in Nederland?

.....
.....

Opdracht 3 c.

In welke periode is de verspreiding van nepnieuws het grootst volgens hoogleraar Bart Brouwers?

.....
.....

Opdracht 4

In het genoemde rapport staat dat mediawijze burgers beter in staat zijn om nepnieuws te herkennen. Waardoor zijn mediawijze burgers daartoe beter in staat? Noem drie elementen.

1

.....

2

.....

3

.....

---

⁹ <https://www.bnr.nl/player/audio/10083824/10345792>

6. Journalistieke werkwijze

De taak van de journalist is gericht op het informeren van het publiek en juist gericht op het tegengaan van nepnieuws en desinformatie. Journalisten checken bronnen, bieden context bij een nieuwsgebeurtenis, laten meerdere kanten van een verhaal zien, en maken onderscheid tussen feiten en meningen. Om zo veel mogelijk waarheidsgetrouw en onafhankelijk te kunnen berichten is hoe je dat doet belangrijk. Dat wordt de journalistieke werkwijze genoemd.

Uitgangspunten voor de werkwijze van journalisten zijn in 1954 internationaal vastgelegd in de [Code van Bordeaux](#)¹⁰. Professionele nieuwstitels hanteren daarbij redactieprotocollen waarin beschreven is hoe ze te werk gaan. Daar staat ook in hoe ze omgaan met klachten.

Goede journalistiek laat zich controleren, ze laat zien welke bronnen er gebruikt worden en je weet bij een professioneel nieuwsmedium wie de afzender is. Daarnaast zijn de meeste nieuwstitels aangesloten bij de Raad voor de Journalistiek. De Raad voor de Journalistiek is een orgaan waar klachten ingediend kunnen worden tegen nieuwstitels. De nieuwstitels zijn daarmee aanspreekbaar op hun journalistieke werk.

In de tabel hieronder staat een verkorte versie van de journalistieke werkwijze.

<p>1. Controleer de informatie die je hebt gekregen   Zorg ervoor dat je zeker weet dat wat je laat zien of opschrijft waar is. Controleer je informatie.</p>
<p>2. Gebruik meerdere bronnen   Om ervoor te zorgen dat je het hele verhaal goed weergeeft, is het belangrijk om meerdere en verschillende bronnen te raadplegen.</p>
<p>3. Scheid feiten van meningen   Als een persoon zijn of haar mening uitspreekt, mag je dat als journalist niet als een feit naar voren brengen. Je moet altijd verschil maken tussen feiten en meningen.</p>
<p>4. Pas hoor en wederhoor toe   Dit betekent dat je zowel voor- als tegenstanders de mogelijkheid geeft te reageren. Je probeert het verhaal van meerdere kanten te belichten.</p>
<p>5. Vertel wie je bronnen zijn   Vertel waar je de informatie vandaan hebt en van wie, zodat je informatie controleerbaar is.</p>
<p>6. Bescherm je bronnen, indien nodig   Als je iemand hebt gesproken die gevaar loopt als zijn mening naar buiten komt bescherm je hem of haar door de naam niet te noemen. Dit gebeurt vaak in onderzoeksjournalistiek.</p>
<p>7. Pleeg geen plagiaat   Plagiaat betekent teksten of beelden overnemen en doen alsof ze van jou zijn. Journalisten nemen geen beelden of teksten over van anderen, tenzij het nadrukkelijk gevraagd is.</p>
<p>8. Maak gebruik van de 5W1H   Je informatie geeft antwoord op de belangrijkste vragen voor een gebeurtenis Wie, Wat, Waar, Wanneer, Waarom en Hoe.</p>

¹⁰ https://nl.wikipedia.org/wiki/Code_van_Bordeaux

Opdracht 2 a.

Hoe kan een journalist een bron controleren?

Noem drie mogelijkheden:

1.

.....

2.

.....

3.

.....

Opdracht 3 a.

[Bronnen](#)¹¹ kunnen personen zijn zoals experts of getuigen. Maar een bron kan ook een document zijn of een organisatie.

Pak een nieuwstitel en onderstreep op een pagina zoveel mogelijk bronnen die worden genoemd.

Hoeveel bronverwijzingen heb je gevonden?

Noteer de score: .....

Schrijf op welke verschillende soorten bronnen je hebt gevonden:

.....

.....

.....

Opdracht 3 b.

Als nieuwsconsumenten ook de journalistieke werkwijze gebruiken bij het volgen van nieuws zou nepnieuws geen impact meer hebben. Iedereen zou het nieuws gaan controleren. Welke onderdelen van de werkwijze hebben het meest betrekking op de betrouwbaarheid en objectiviteit van het journalistieke werk? Leg je antwoord uit.

.....

.....

.....

.....

Opdracht 4.

Noem drie manieren zoals beschreven op de vorige pagina, waarop journalistieke nieuwsmedia aanspreekbaar zijn op hun werk.

1.

.....

2.

.....

3.

.....

---

¹¹ <https://www.nieuwsindeklas.nl/leerdoel/mediawijsheid/bronnen-voor-informatievaardigheden/journalistieke-bronnen/>

7. Dynamiek van nieuws

Professionele nieuwsmedia maken nieuws volgens een werkwijze die de betrouwbaarheid bevordert, objectiviteit bevordert en zo volledig mogelijk is. Maar er zijn altijd verschillende perspectieven mogelijk op het nieuws. Journalistiek is mensenwerk en het beschrijven van de wereld om je heen is misschien wel nooit objectief. Nieuws heeft ook een eigen dynamiek. Er zijn harde deadlines, nieuwstittels zijn op jacht naar scoops. Opvallend nieuws en uitzonderingen krijgen vaak meer aandacht dan de staande praktijk. Dan kan je blik op de wereld vertekenen.

Opdracht 1 a.

Nieuwsredacties selecteren berichten op nieuwswaarde. Hoe hoger de nieuwswaarde hoe groter het belang is van het nieuwsbericht. Bekijk de beschrijving van [nieuwswaarde](#)¹² op de website van Nieuws in de klas.

Opdracht 1 b.

Pak een nieuwstittel (digitaal of op papier) en noteer bij minimaal vijf artikelen wat de belangrijkste criteria zijn voor de nieuwswaarde van het bericht.

Nieuwstittel, Datum	Titel bericht	Belangrijkste criteria voor nieuwswaarde
1.	.....	.....
2.	.....	.....
3.	.....	.....
4.	.....	.....
5.	.....	.....

Opdracht 1 c.

Er gaat veel goed in de wereld. Toch krijg je soms een andere indruk als je het nieuws volgt. Leg uit waardoor dat komt.

.....
.....
.....

¹² <https://www.nieuwsindeklas.nl/leerdoel/mediawijsheid/bronnen-voor-informatievaardigheden/nieuws-waarde-van-een-bericht/>

8. Framing en spindoctors

Framing is een manier om een boodschap te plaatsen in een kader. Je geeft context door het gebruik van specifieke woorden of beelden bij het onderwerp te plaatsen. Het is alsof je een onderwerp een bijnaam geeft. Met de keuze voor bepaalde woorden of beelden beïnvloed je de beeldvorming die positief of negatief kan zijn. Framing wordt gebruikt om mensen te overtuigen.

Het maakt uit of je iemand een **vrijheidsstrijder** noemt **of** een **terrorist**. En een **villasubsidie** klinkt anders dan **hypotheekrenteaftrek**. Frames maken gebruik van de connotaties van een woord; de bijbetekenis of gevoelswaarde van een woord. Denotatie staat juist voor de directe betekenis van het woord. Frames spelen vaak in op gevoelens en emoties. Politici maken graag gebruik van frames omdat het nieuwe beeld makkelijk te onthouden is en je er sneller een mening over vormt. Bij debatten wordt gretig gebruik gemaakt van framing en andere taalstrategieën.

Opdracht 1 a.

Zoek in het nieuws twee onderwerpen waarbij een frame wordt gebruikt. Vul onderstaand schema in. Bij de connotatie wordt gevraagd om de uitleg van de bijbetekenis van het frame.

Onderwerp	Frame	Connotatie bij frame	Bronvermelding

Opdracht 1 b.

Zoek in het nieuws een onderwerp dat emotie oproept. Bedenk nu zelf een frame voor het onderwerp en noteer hieronder.

.....
.....

Een journalist die gebruik maakt van de journalistieke werkwijze hoort een frame te herkennen. Bijvoorbeeld door meerdere bronnen te gebruiken en het nieuws vanuit verschillende perspectieven te bekijken.

Voorlichters van politici of communicatieafdelingen van grote bedrijven proberen de boodschap die ze hebben begrijpelijk te verpakken. Daarbij gebruiken ze vaak frames. Een voorlichter die continu de media probeert te beïnvloeden en nieuws anders kleurt noem je een spindoctor. Spindoctors brengen slecht nieuws met een draai waardoor de

boodschap achter het bericht anders lijkt. Ze willen natuurlijk geen ‘verkeerd’ gekleurde berichten verspreiden. Slecht nieuws zullen ze daarom verpakken waardoor de aandacht wordt afgeleid of toch positief klinkt. Spindoctors maken regelmatig gebruik van framing.

Opdracht 2

Bekijk het filmpje van [Schooltv](https://schooltv.nl/video/wat-doet-een-spindoctor-de-rol-van-de-persvoorlichter-in-de-politiek/)¹³ hiernaast.

Opdracht 2 b.

De spreker wil het woord spindoctor niet gebruiken. Waarom niet?

.....
.....

Opdracht 2 c.

Welk woord gebruikt de spreker in het plaats van het woord spindoctor in het filmpje.

.....

Opdracht 2 d.

Wat is de connotatie bij het woord ‘spindoctor’. Geef in je antwoord aan of dat een positieve of negatieve connotatie is.

.....
.....
.....
.....

---

¹³ <https://schooltv.nl/video/wat-doet-een-spindoctor-de-rol-van-de-persvoorlichter-in-de-politiek/>

9. Nepnieuws herkennen

Het herkennen van nepnieuws is vaak eenvoudig. Berichten lijken ongeloofwaardig en zijn dat ook. Maar soms wordt bewust desinformatie verspreid met de bedoeling dat je het gelooft. En heeft het alleen als doel te verwarren, zodat je het 'echte' nieuws ook niet meer gelooft. Dan wordt het lastig om echt van nep te onderscheiden. De informatievaardigheden om berichten te kunnen beoordelen en waarderen zijn van alle tijden.

Het zou een automatisme moeten zijn om je altijd af te vragen wie de afzender van een bericht is, welke bronnen worden gebruikt en of er andere perspectieven mogelijk zijn.

Er spelen veel factoren mee. Soms is een bericht betrouwbaar omdat een journalist (journalistieke werkwijze!) van professionele nieuwsmedia het zegt. En soms vind je een bericht betrouwbaar omdat een bekende het je heeft verteld.

Nieuws in de klas heeft een checklist gemaakt om nieuws te controleren. De stappen staan hieronder in het kort.

1. Lees het hele bericht en niet alleen de titel.
2. Waar komt het artikel vandaan?
3. Is het satire of een column?
4. Welke bronnen zijn gebruikt?
5. Kijk wie het artikel geschreven heeft.
6. Controleer de datum.
7. Praat erover, vraag anderen.

Checklist Nepnieuws

Opdracht 1

Lees de volledige [Checklist](#)¹⁴ op de website van Nieuws in de klas.

Opdracht 1 a.

Wat zijn de belangrijkste regels volgens jou? Leg uit.

.....
.....

Opdracht 1 b.

Geef de checklist zekerheid?

Schrijf op waarom wel of niet.

.....
.....
.....

¹⁴ <https://www.nieuwsindeklas.nl/leerdoel/mediawijsheid/bronnen-voor-informatievaardigheden/checklist-voor-nepnieuws/>

Opdracht 2 a.

Ga naar www.nieuwscheckers.nl en kies twee artikelen waarin een bewering is gecheckt.

Waarop is het oordeel in de artikelen gebaseerd?

1

.....

2

.....

Opdracht 2 b.

Is het oordeel gebaseerd op één van de regels in de checklist?

Zo ja, welke regel en leg deze uit.

.....

.....

Zo nee, leg deze uit.

.....

.....

Opdracht 3.

Pak een nieuwstitel - digitaal of op papier - en lees een artikel van ongeveer 500 woorden. (ongeveer een kwart pagina in een krant). Pas de checklist toe op het artikel en noteer je bevindingen.

1. ....

2. ....

3. ....

4. ....

5. ....

6. ....

7. ....

Opdracht 4.

Zou je een regel willen toevoegen aan de checklist?

.....

.....

De impact van nepnieuws is groter naarmate meer mensen dat nieuws delen. Als niemand nepnieuws zou geloven of het nepnieuws verder zou verspreiden heeft het geen invloed. Omdat nepnieuws van alle tijden is hoef je niet te verwachten dat het helemaal zal verdwijnen. Blijf kritisch en sceptisch maar word niet cynisch. Als je cynisch bent denk je dat je niets meer kan geloven. Om een mening te vormen over de wereld om je heen heb je informatie nodig. Als je sceptisch bent ben je in staat om een oordeel te vellen waarop je kan vertrouwen. Kritisch blijven op wat je hoort, leest en ziet is voor iedereen belangrijk.

10. Maak zelf nepnieuws met DROG

Opdracht 1

Door zelf nepnieuws te maken herken je nepnieuws beter.

Speel de [nepnieuws game van Drog¹⁵](#) en ervaar hoe het is om nepnieuws te verspreiden.

Ga aan de slag op www.slechtnieuws.nl

Opdracht 2.

Ga in de nieuwstitels op zoek naar drie koppen van artikelen en herschrijf deze koppen zodat het nepnieuws wordt dat veel gelezen en gedeeld kan worden.

Oude koptekst	Nieuwe koptekst	Bronvermelding
1		
2		
3		

Verschillende strategieën van nepnieuws

Er zijn verschillende strategieën die ingezet worden voor nepnieuws waarmee gespeeld wordt in bovenstaande game.

- 1. Vermommen:** je voordoen als iemand anders om autoriteit te veinzen.
- 2. Emotie:** een kop en een plaatje bij elkaar zoeken die emotie oproepen.
- 3. Complottheorieën om lezers te misleiden:** "Wat je niet verteld wordt maar wat toch waar is!" "Grote cover-up!"
- 4. Polariseren:** tegenstellingen opkloppen en net doen alsof mensen boos op elkaar zijn. Zo verleid je mensen om een kant te kiezen. Goed voor de clicks.
- 5. Trollen:** je kan zelf het aantal clicks verzinnen, waardoor een bericht heel populair lijkt. Ook kan je reageren onder je eigen artikel en dat van anderen, om zo net te doen of heel veel mensen erover praten. Ruzie maken in de comments werkt ook goed, dat is ook een goede manier om te polariseren.
- 6. Diskrediet** betekent dat je tegenstanders persoonlijk aanvalt.

¹⁵ <https://www.slechtnieuws.nl/>

Pizzagate

Tijdens de presidentsverkiezing van 2016 in de Verenigde Staten is een pizzeria beschoten vanwege een verhaal over een vermeend pedofielenetwerk. Het netwerk zou verbonden zijn met presidentskandidaat Hillary Clinton. Het bleek niet waar. Dit verhaal wordt ook wel pizzagate genoemd.

Opdracht 2

Zoek op internet naar 'Pizzagate' en noteer welke van bovenstaande strategieën toegepast zijn bij de totstandkoming van Pizzagate.

.....

.....

.....

.....

11. Activiteiten, stellingen en vragen

Nieuws komt op ons af en wij stappen op het nieuws af. We snacken nieuws en we consumeren bewust nieuws.

Voor de opkomst van internet waren het vooral journalisten die bepaalden wat er in het nieuws kwam. Het nieuws kwam in de traditionele media zoals de krant, radio en televisie. Met de voortschrijdende digitalisering kan elke burger een rol spelen in het nieuwscircuit. De toegang tot informatie is makkelijker geworden en iedereen kan nieuwsberichten maken en verspreiden via social media. Grote bedrijven hebben steeds vaker persvoorlichters en brengen hun eigen nieuws.

Opdracht 3:

Denk na over de volgende twee stellingen en formuleer je mening

Stelling: Iedereen is een journalist. We hebben geen aparte journalisten meer nodig.

Ik ben het hiermee eens/oneens omdat:

.....
.....
.....
.....

Stelling: Objectief nieuws bestaat niet. Achter ieder nieuwsbericht of verhaal gaat een wereldbeeld schuil. Achter elk verhaal zit wel een standpunt.

Ik ben het hiermee eens/oneens omdat:

.....
.....
.....
.....

Opdracht 2 b

Interview iemand op school of bij je thuis over het onderwerp nepnieuws. Verzin drie vragen over nepnieuws en vraag naar zijn of haar mening hierover.

1.

.....
.....
.....

2.

.....
.....
.....

3.

.....
.....
.....

Opdracht 3

Bespreek onderstaande uitspraken in een groepje van twee of meer personen en noteer de belangrijkste bevindingen (je mag nieuwe uitspraken toevoegen).

Bevindingen kunnen antwoord geven op de vragen: Zijn jullie het eens met de stelling? Valt de uitspraak te nuanceren. Zijn ze altijd waar of niet?

<i>Uitspraak</i>	<i>Bevindingen</i>
<i>“De journalistiek heeft altijd haast er is veel concurrentie en er is een constante druk om met een scoop te komen”</i>	
<i>“Nieuws is het aantal kilometers gedeeld door het aantal slachtoffers”</i>	
<i>“Nieuws gaat over de uitzonderingen niet over de regels”</i>	
<i>“In Amerika regeert de president vier jaar en de journalistiek voor eeuwig en altijd”</i>	
<i>“Journalistiek is een wapen tegen desinformatie en nepnieuws</i>	
<i>“Journalisten en burgers moeten samen het nieuws maken”</i>	
.....	
.....	

Opdracht 4

Maak een krant met www.nieuwstool.nl

Verdeel de klas in groepen en maak per groep een krant.

Differentiatie:

Stel een deadline. Maak de krant in 50 minuten. Welke groep heeft als eerste de krant af binnen de afgesproken deadline? Is al het nieuws op waarheid gecheckt?

Welke groep neemt de tijd om het nieuws te checken, wie kiest voor snelheid?

Maak een krant met echt nieuws en een nepnieuwskrant. Maar wees je wel bewust; ook een nepnieuwskrant mag niemand schaden!

Bijlage 1 Checklist Nepnieuws

[Checklist nepnieuws¹⁶](#)

Hoe controleer je of nieuws echt is? Onderstaande checklist is een handreiking om nieuws te controleren.

Iedereen kan in een nepbericht trappen. Fakeberichten hebben zelfs mogelijk de Amerikaanse verkiezingen beïnvloed. Fakenieuwsberichten worden bewust geschreven zodat ze veel worden gelezen en snel verspreid. Het is vaak schokkend nieuws met sensationele koppen die uitnodigen om te klikken en delen. En hoe meer er op een artikel wordt geklikt, hoe vaker dit bericht verschijnt in zoekmachines en op social media. Nepnieuws wordt geschreven om aandacht te vragen of voor de grap. Soms wordt er geld mee verdiend of wordt het bewust geschreven om de publieke opinie te beïnvloeden.

Controleer of een bericht nepnieuws is.

De belangrijkste regel is; gebruik je gezond verstand. Als een bericht ongeloofwaardig is, dan is dat soms ook zo. Blijf kritisch nadenken bij het verzamelen van informatie.

1. Lees het hele bericht en niet alleen de titel.

Een titel van een artikel is niet altijd een samenvatting van het bericht. Soms is een titel bedoeld om aandacht te trekken om aandacht te trekken maar is het geen ultrakorte samenvatting. In koppen worden bijvoorbeeld vaak citaten gebruikt tussen aanhalingstekens.

2. Waar komt het artikel vandaan?

Heb je het bericht van een betrouwbare nieuwstitel? Bekende landelijke of regionale nieuwsmedia controleren hun nieuws. Professionele nieuwsmedia houden zich doorgaans aan de journalistieke regels en controleren gebruikte bronnen. Zij zijn daarop aanspreekbaar, hebben redactiestatuten en veel nieuwstitels zijn aangesloten bij de Raad van de Journalistiek. Als je de bron niet kent, lees dan ook andere berichten. Zijn ze geloofwaardig?

Controleer het bericht of de nieuwstitel op een verzamelsite van nepberichten staat zoals www.hoaxwijzer.be.

3. Is het satire of een column?

Satire is een stijl waarbij humor wordt gebruikt om te amuseren en soms om commentaar te geven op ontwikkelingen in de maatschappij. Net zoals cartoons dat doen. Er kan worden overdreven of situaties worden omgekeerd voorgesteld. Er zijn satirische nieuwswebsites, maar ook in mainstream media vind je soms bijvoorbeeld in een column ook fictieve verhalen. Herken stijlkenmerken als satire, parodie of ironie. Vaak staat het in het colofon en bij columns staat er altijd bij wie de columnist is (zie ook bij punt 5).

Een voorbeeld van een satirische site is www.speld.nl.

---

¹⁶ <https://www.nieuwsindeklas.nl/leerdoel/mediawijsheid/bronnen-voor-informatievaardigheden/checklist-voor-nepnieuws/>

4. Welke bronnen zijn gebruikt?

Wordt in het artikel aangegeven wat de bron is van het nieuws? In een goed nieuwsbericht worden de bronnen genoemd. Bijvoorbeeld een ander nieuwsmedium, organisatie, interview of rapport. Controleer deze bronnen vervolgens want soms wordt verwezen naar een onderzoek dat niet bestaat. Ook kan het zijn dat één van de afzenders belang heeft bij het (nep)bericht.

5. Kijk wie het artikel geschreven heeft.

Heeft de auteur meer berichten geschreven? Zoek of de schrijver een cv online heeft of meer ongeloofwaardige artikelen geschreven heeft.

6. Controleer de datum.

Soms komt nieuws opnieuw in omloop maar heeft het nieuws zich inmiddels verder ontwikkeld. Controleer de datum van het originele bericht.

7. Praat erover, vraag anderen.

Deze checklist helpt, maar geeft geen 100% garantie. Als je twijfelt kun je altijd iemand vragen om naar het bericht te kijken. Dat kan een volwassene, expert of een vriend zijn. Juist het praten over nieuws helpt bij het analyseren van nieuws en het kritisch leren lezen.

Informatievaardigheden om berichtgeving te beoordelen en waarderen zijn van alle tijden. Het hoort een tweede natuur te zijn om je altijd af te vragen wie de afzender van een bericht is, welke bronnen worden gebruikt en of er andere perspectieven mogelijk zijn. Dat zijn in feite journalistieke regels die burgers altijd moeten toepassen. Nieuws is niet altijd waardenvrij. Een democratie heeft een pluriform medialandschap en berichtgeving vanuit verschillende perspectieven nodig. En juist die pluriformiteit vraagt ook mediawijsheid van burgers om bewust en kritisch met nieuws en berichtgeving om te gaan.

Bijlage 2 Journalistieke Werkwijze

Controleer de informatie die je hebt gekregen

Zorg ervoor dat je zeker weet dat wat je laat zien of opschrijft waar is. Controleer je informatie.

Gebruik meerdere bronnen

Om ervoor te zorgen dat je het hele verhaal op een juiste manier weergeeft, is het belangrijk om meerdere en verschillende bronnen te raadplegen. Zo weet je precies wat er aan de hand is.

Scheid feiten van meningen

Als een persoon zijn of haar mening uitspreekt, mag je dat als journalist niet als een feit naar voren brengen. Je moet altijd verschil maken tussen feiten en meningen.

Pas hoor en wederhoor toe

Dit betekent dat je zowel voor- als tegenstanders de mogelijkheid geeft te reageren. Je probeert het verhaal van meerdere kanten te belichten.

Vertel wie je bronnen zijn

Vertel waar je de informatie vandaan hebt en van wie, zodat je informatie controleerbaar is.

Bescherm je bronnen, indien nodig

Als je iemand hebt gesproken die gevaar loopt als zijn mening naar buiten komt, bescherm je hem of haar door de naam niet te noemen. Dit gebeurt vaak in onderzoeksjournalistiek.

Pleeg geen plagiaat

Plagiaat betekent teksten of beelden overnemen en doen alsof ze van jou zijn. Journalisten nemen geen beelden of teksten over van anderen, tenzij het nadrukkelijk gevraagd is.

Maak gebruik van de 5W1H

Je informatie geeft antwoord op de vragen Wie, Wat, Waar, Wanneer, Waarom, Hoe.